

Антония Цанкова

**МОРФОЛОГИЧНА СИСТЕМА
НА СЪВРЕМЕННИЯ КИТАЙСКИ ЕЗИК**

ЧАСТИ НА РЕЧТА
И ФУНКЦИОНАЛНО-СЕМАНТИЧНИ КАТЕГОРИИ

София, 2017

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Антония Димова Цанкова, автор, 2017

© Издателство „Изток-Запад“, 2017

ISBN 978-619-01-0091-1

СЕРИЯ • ГРАМАТИКА НА СЪВРЕМЕННИЯ КИТАЙСКИ ЕЗИК •

Антония Цанкова

МОРФОЛОГИЧНА СИСТЕМА НА СЪВРЕМЕННИЯ КИТАЙСКИ ЕЗИК

ЧАСТИ НА РЕЧТА И ФУНКЦИОНАЛНО-СЕМАНТИЧНИ КАТЕГОРИИ

*ПОСВЕЩАВАМ НА МОЕТО СЕМЕЙСТВО –
КРАСИМИР, ЯВОР И СОФИЯ ЦАНКОВИ*

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА УСЛОВНИТЕ ОЗНАЧЕНИЯ И СЪКРАЩЕНИЯ	10
ПРЕДГОВОР	11
Глава I. КИТАЙСКИЯТ ЕЗИК – ТИПОЛОГИЧНИ ОСОБЕНОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ НА РАЗВИТИЕ	19
1.1. Генеалогични характеристики на китайския език	23
1.2. Типологични характеристики на китайския език.....	25
Глава II. ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА МОРФОЛОГИЧНАТА СИСТЕМА НА СЪВРЕМЕННИЯ КИТАЙСКИ ЕЗИК	29
2.1. Отношения между сричка и морфема. Видове морфеми според степента им на самостоятелност в речта.....	29
2.2. Отношения между морфема, дума, словосъчетание. Определяне на границите на думата в китайския език	34
2.3. Влияние на морфемния състав върху граматичните свойства на думите.....	41
2.4. Словообразователни процеси и категории	43
2.4.1. Композиция	43
2.4.2. Афиксация	44
2.4.3. Полуафиксация.....	45
2.4.4. Контракция (абрeвиация).....	46
2.4.5. Редупликация	47
2.5. Граматични процеси и функционално-семантични категории....	48
2.5.1. Теоретични подходи към определяне на граматичните явления в съвременния китайски език	49
2.5.2. Общи характеристики на функционално-семантичните категории при имената и предикативите	55

Глава III. Лексикално-граматични класове думи в китайския език.....	61
3.1. Проблемът с определяне на частите на речта в китайския език – история и перспективи за решаването му	62
3.2. Теоретични основания за изследване на частите на речта в китайския език.....	70
3.3. Функционално-семантична класификация на думите	73
3.3.1. Пълнозначни и служебни думи	73
3.3.2. Имена и предикативи	74
3.3.3. Обща класификация на частите на речта в съвременния китайски език	76
Глава IV. Семантични и функционални характеристики на класовете от думи в съвременния китайски език	77
4.1. Съществителни имена.....	77
4.1.1. Семантична и граматична характеристика	77
4.1.2. Синтактични функции.....	79
4.1.2.1. Основни функции	79
4.1.2.2. Производни функции.....	80
4.1.3. Функционално-семантични подкласове на съществителните имена	83
4.1.3.1. Съществителни собствени имена.....	83
4.1.3.2. Съществителни нарицателни имена	84
4.1.4. Редупликация на съществителните имена.....	86
4.1.5. Функционално-семантичната категория единичност–множественост	87
4.1.5.1. Общи характеристики на категорията	87
4.1.5.2. Функционални особености на показателя 个 89	
4.1.6. Допълнителни подкласове към съществителните имена.....	93
4.1.6.1. Думи за време	93
4.1.6.2. Думи за място	94
4.1.6.3. Локативи – думи за пространствена ориентация... 97	
4.2. Числителни имена	102
4.2.1. Семантична и граматична характеристика	102
4.2.2. Класификация на числителните имена	103
4.2.2.1. Бройни числителни имена	103
4.2.2.2. Редни числителни имена.....	105

4.2.3.	Други форми на употреба на числителните имена.....	107
4.2.3.1.	Приблизителен брой	107
4.2.3.2.	Употреба на двата варианта на числителното „две“ 二 и 两.....	108
4.2.3.3.	Употреба на формите 俩 и 仨	109
4.2.3.4.	Употреба на числителното „—“	109
4.2.3.5.	Редупликация на числителните имена	110
4.2.3.6.	Преносна употреба на числителните имена	110
4.3.	Класификатори	111
4.3.1.	Семантична и граматична характеристика	111
4.3.2.	Класификатори за съществителни имена.....	112
4.3.2.1.	Мерни единици.....	112
4.3.2.2.	Стандартни опаковки	113
4.3.2.3.	Групови класификатори	113
4.3.2.4.	Същински класификатори	114
4.3.2.5.	Съществителни имена във функцията на класификатори	118
4.3.2.6.	Случаи, в които не се употребяват класификатори	119
4.3.3.	Глаголни класификатори за брой на действията	121
4.3.4.	Функции на бройните комплекси	122
4.3.5.	Редупликация на класификаторите и бройните комплекси.....	123
4.4.	Прилагателни.....	124
4.4.1.	Семантична и граматична характеристика	124
4.4.2.	Класификация на прилагателните според морфологичната им структура	126
4.4.2.1.	Прилагателни от прост тип.....	126
4.4.2.2.	Прилагателни от сложен тип	127
4.4.3.	Функционална класификация на прилагателните.....	127
4.4.3.1.	Стандартни прилагателни	128
4.4.3.2.	Непредикативни прилагателни	128
4.4.3.3.	Неатрибутивни прилагателни.....	129
4.4.4.	Синтактични функции.....	131
4.4.4.1.	Основни функции.....	131
4.4.4.2.	Производни функции	138
4.4.5.	Редупликация на прилагателните	138
4.4.5.1.	Типове удвояване.....	138
4.4.5.2.	Функции на удвоените прилагателни	141
4.4.6.	Функционално-семантични категории при прилагателните.....	142

4.5. Глаголи	143
4.5.1. Семантична и граматична характеристика	143
4.5.2. Синтактични функции.....	144
4.5.2.1. Основни функции	144
4.5.2.2. Производни функции.....	145
4.5.3. Функционално-семантична класификация на глаголите ...	147
4.5.4. Категориите аспектиалност и темпоралност. Структура на аспектиално-темпоралната система на съвременния китайски език	162
4.5.4.1. Ситуационен тип. Резултативен и делими- тативен (кратковременен) вид на глагола	165
4.5.4.2. Граматичен аспект. Аспектиално-темпоралните показатели 了, 过, 着 и аналитичната форма 在 + V.....	183
4.6. Наречия	228
4.6.1. Семантична и граматична характеристика	228
4.6.2. Синтактични функции.....	230
4.6.2.1. Основни функции	230
4.6.2.2. Производни функции.....	231
4.6.3. Семантична класификация на наречията.....	232
4.7. Местоимения (местоименни думи)	235
4.7.1. Семантична и граматична характеристика	235
4.7.2. Класификация на местоименията	236
4.7.2.1. Лични местоимения	237
4.7.2.2. Показателни местоимения	238
4.7.2.3. Въпросителни местоимения	242
4.7.3. Специфични местоименни форми в китайския език	247
4.8. Предлози	251
4.8.1. Семантична и граматична характеристика	251
4.8.2. Класификация на предлозите	253
4.8.3. Функции на предлозите.....	254
4.9. Съюзи	255
4.9.1. Семантична и граматична характеристика	255
4.9.2. Класификация на съюзите	257
4.9.2.1. Съчинителни съюзи	257
4.9.2.2. Подчинителни съюзи	259
4.10. Частици	260
4.10.1. Семантична и граматична характеристика	260
4.10.2. Класификация на частиците.....	260

4.10.2.1. Структурни частици	261
4.10.2.3. Модални частици.....	270
4.10.2.3. Аспектуално-темпорални частици.....	277
4.11. Междуметия	278
4.11.1. Семантична и граматична характеристика	278
4.11.2. Класификация на междуметията.....	279
4.11.2.1. Възклицателни междуметия	279
4.11.2.2. Подбудителни междуметия.....	281
4.12. Звукоподражания	282
4.12.1. Семантична и граматична характеристика	282
4.12.2. Класификация на звукоподражанията.....	282
4.12.2.1. Устойчиви звукоподражания	282
4.12.2.2. Свободни звукоподражания	283
4.12.3. Синтактични функции на звукоподражанията.....	283
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	285
БИБЛИОГРАФИЯ	291
БЛАГОДАРНОСТИ.....	307

СПИСЪК НА УСЛОВНИТЕ ОЗНАЧЕНИЯ И СЪКРАЩЕНИЯ

Adj.	прилагателно
Class.	класификатор
NP	номинална (именна) фраза
O	обект
Prep.	предлог
PP	предложна фраза
Redupl.	редупликация
RVC	резултативен вид
S	субект
V	глагол
VP	глаголна фраза

ИЗПОЛЗВАНИ ЕЗИКОВИ ИЗТОЧНИЦИ

КСКЕ	Корпус на съвременния китайски език
GXRS	текст от съвременната китайска новела „Gaixie rensheng“ (‘Да пренапишеш живота си’), автор Xu Qifeng, 2008

ПРЕДГОВОР

Китайският език е най-разпространеният в света като първи (майчин) език и има над три хиляди годишна писмена история. Китайският е официален език в Китай и Сингапур; той се говори от около 95% от населението в Китай, както и от китайското население на някои страни в Югоизточна Азия – Индонезия, Камбоджа, Лаос, Виетнам, Мианмар, Малайзия, Тайланд, Сингапур. Китайският е един от шестте официални и работни езика на ООН. Включва седем основни диалектни групи – северна (над 70% от носителите на езика), У, Сян, Ган, Хакка, Юе, Мин. Нормативният литературен китайски език „путунхуа“ (普通话) има за основа северните диалекти; неговите фонетични норми са създадени на базата на пекинското произношение.

В значителен период от своята история (до XIX в.) китайският език се развива предимно изолирано от външни влияния, което обуславя наличието в него на редица специфични характеристики и явления, които нямат аналог в други езикови системи. Освен това научните дескриптивни и съпоставителни изследвания върху китайския език в направленията на класическото европейско езикознание също започват да се развиват относително късно (от втората половина на XVIII в.), поради което структурните особености на китайския език в голяма степен остават извън установените в индоевропейската лингвистика научни рамки и категории. Това прави китайския език интересен и ценен обект за лингвистични изследвания и същевременно представлява сериозно предизвикателство, обуславящо необходимостта от преразглеждане на методите за описание на естествения език.

В процеса на развитие на лингвистичните изследвания върху граматиката на китайския език настъпват значителни промени във възгледите и подходите за описание на граматичната система на езика, които отразяват и възникващите през отделните периоди изменения и нови концепции в световната езиковедска наука (Reverelli 2015: 13–35; Кобзев, Солнцев 2016).

Първите разработки върху граматиката на китайския език са представени в трудовете на йезуитските мисионери в Китай от края на XVII и началото на XVIII в. Сред по-значимите издания следва да отбележим първата граматика на Ф. Варо (Francisco Varo 1627–1687, *Arte de la lengua mandarina*), публикувана в Кантон (Гуанджоу) през 1703 г. Също така най-ранната в Западна Европа монография върху китайския език от Дж. Уеб (John Webb 1611–1672, *An Historical Essay Endeavoring a Probability that the Language of the Empire of China is the Primitive Language*), издадена в Лондон през 1669 г., която изследва възможността китайският език да представлява съхранен вариант на примитивния общочовешки праезик.

Научните лингвистични изследвания върху китайския език започват да се развиват в края на XVIII в. – началото на XIX в. В самия Китай изучаването на китайския език в чисто граматичен аспект започва в края на XIX в. с публикуването на първата систематична граматика от Ма Дзиенджун (马建忠, «*马氏文通*») през 1898 г., която залага теоретичната основа за изследване на китайската граматична система в Китай, използвайки за образец латинската граматика, но привнасяйки в описанието някои специфични за китайския език особености. До този период езикът и писмеността се изучават в Китай в рамките на традиционната филология, в която основно внимание се отделя на фонетиката (строеж на сричката, тонове, рими и т.н.), йероглификата (видове йероглифи и структурни особености), диалектите (диалектни речници), описание на служебните думи и тълкуване на класически текстове. Поради изолиращия характер на езика и почти пълното отсъствие на словообразователни и словоизменителни процеси в класическия китайски език, който се запазва като официален език до началото на XX в., в китайската езиковедска традиция граматиката не е застъпена като самостоятелно направление. Тя

започва да се развива в края на XIX в. под влияние на европейската теория на граматиката. Независимо от това, в традиционното китайско езиковедие се създават редица граматични понятия, които са използвани при тълкуването и коментираването на текстове, например категориите „служебни (虚词, букв. ‘празни’) думи“ и „пълнозначни (实词, букв. ‘реални’) думи“; „подвижни (活词, букв. ‘живи’) и неподвижни (死词, букв. ‘мъртви’) думи“, които приблизително съответстват на класовете глаголи и съществителни в европейската граматична теория; езиковата единица „дзъ“ (字), представляваща базовата структурна единица на китайския език, имаща свое значение, на която в звуково отношение съответства една сричка с определен тон, а в графично отношение – един йероглиф (приблизително съответства на понятията „морфема“ и „проста едносрична дума“ в европейските езици), и езиковата единица „дзю“ (句), която означава относително самостоятелна и завършена част на изказването (приблизително съответства на понятията „изречение“ или „фраза“) (Кобзев, Солнцев 2016).

В научните изследвания върху китайската граматика извън пределите на Китай се очертават три основни подхода, които се развиват хронологично един след друг, но определящите ги гледни точки и подходи в една или друга степен продължават да се обсъждат и в съвременната лингвистика (Алексеев 1982: 114–188; Reverelli 2015: 13–35; Кобзев, Солнцев 2016).

Първият подход, който се формира през XIX в., се характеризира с това, че в граматичните изследвания и описания категориите, присъщи на индоевропейските езици, се пренасят върху китайския език. По този начин в китайския език се описват спрежение на глагола, склонение на имената, род и други несвойствени за него категории. Причината за това е, че авторите на първите граматики на китайския език са предимно мисионери, които използват като образец на описание латинския и гръцкия език.

Вторият подход представлява реакция и противоположност на първия и всъщност отрича напълно съществуването на граматични категории и части на речта в китайския език въз основа на това, че в него не се наблюдават категории, аналогични на тези в европейските езици. Най-ясно тази позиция е отразена в изследванията на А. Масперо (Maspero 1937: 6, цитиран от Halliday

1951: 177, 200), който определя три главни особености на китайския език: *неизменяемост на думите, отсъствие на каквито и да било граматични категории и неразличаване на частите на речта.*

Третият подход се формира в съвременната китаистика, която в развитието си преодолява крайностите, характерни за предходните два подхода, като отчита спецификата на китайския език с присъщите му лингвистични особености и категории. Изследванията се придържат към утвърдените в световната наука лингвистични теории и се прилагат в общото и в сравнителното езиковедство. При това следва да се отбележи и все по-ясната тенденция към разширяване на традиционно възприетите теоретични рамки и формулирането на относително универсални езикови категории, които дават възможност и за по-адекватно описание на всеки естествен език, независимо от неговата типология и специфични характеристики. Особено перспективни в това направление са концепциите на граматиката на зависимостите, функционалната лингвистика и семантично-прагматичният подход в лингвистичните изследвания.

Изследванията върху китайската граматична система в различните синологични школи се развиват особено интензивно след средата на XIX в. Основополагащи теоретични подходи за конструиране на системата на китайската граматика са представени в първата научна граматика на китайския език на Х. Г. К. фон дер Габеленц (H. G. C. von der Gabelentz, *Chinesische Grammatik*, 1881), както и в изследванията на Ма Дзиенджун (马建忠, «*马氏文通*», 1898), Ян Шуда (杨树达, «*中国语法纲要*», 1920), А.И. Иванов и Е.Д. Поливанов (Грамматика современного китайского языка, 1930), Б. Карлгрен (B. Karlgren, *Grammata Serica*, 1940), А.А. Драгунов (Китайский язык, 1940; Исследования по грамматике современного китайского языка, 1952), Гао Минкай (高名凯, «*汉语语法论*», 1948), Лю Шусян (吕叔湘, «*中国文法要略*», 1942–1944; «*现代汉语八百词*», 1978), Уан Ли (王力, «*中国现代语法*», 1954; «*中国语法理论*», 1954), Джу Дъси (朱德熙, «*现代汉语语法*», 1956–1957), М.А.К. Халидей (M.A.K. Halliday, *Grammatical Categories in Mandarin Chinese*, 1956), С.Е. Яхонтов (Категория глагола в китайском языке, 1957), Джао Юен-жън (Chao Yuen Ren, *A Grammar of Spoken Chinese*, 1968), Ч.Н.

Ли и С.А. Томпсън (Charles N. Li, Sandra A. Thompson, *Mandarin Chinese, a Functional Reference Grammar*, 1981) и др.

Други важни изследвания в различните теоретични направления са представени в разработките на С. Жулиен, М. Базен, В. Алтон (Франция); К. Каден (Германия); Дж.В. Мюлер (Великобритания); Ж. Мюли (Белгия); Я. Хмелевски (Полша); Я. Прушек и Я. Калоускова (Чехословакия); Дън Шоусин (САЩ); Г. Саймън (Австралия); Н.Н. Коротков, В.И. Горелов, В.М. Солнцев, Н.В. Солнцева, Т.Н. Никитина, О.И. Завялова (Русия) и др.

Важен принос за развитието на лингвистиката в Китай през ХХ в. имат също така изследователите Ли Дзинси, Ян Шуда, Ян Бодзюн, Хъ Жун, У Юджан, Лу Джъусей, Гао Минкай, Цън Ци-сян, Фу Дзъдун, Уън Лян, Ху Фу, Ли Жун и др. (Кобзев, Солнцев 2016).

Според Дж. Хуан и О. Ли развитието на изследванията в областта на китайската граматика през ХХ в. може да бъде разглеждано в няколко етапа, обхващащи периодите до 30-те години на ХХ в.; от 30-те до края на 60-те години; и от края на 60-те до началото на 80-те години на ХХ в. В тези периоди са отразени последователно и основните теоретични направления в лингвистичната наука, съответно традиционната дескриптивна граматика, структурната граматика и ранната трансформационна граматика (Huang, Li 1996).

От 80-те години на ХХ в. китайската граматика се изследва и от позициите на функционалната и комуникативната лингвистика, семантиката и прагматиката (Spanos 1977, 1979 a, 1979 b; Li, Thompson 1981, 1982; Huang L. 1987; Chu 1998; LaPolla 1995; Тань 2002, Ljungqvist 2003, 2007; Никитина 1992, 2007; Алексиев 2004; Xiao, McEnergy 2004 и др.).

В резултат на развитието на езиковедските изследвания, в съвременната лингвистика на китайския език се признава наличието на морфологични процеси и категории, не се възприема идеята за моносилабичност на езика и се приема образуването на сложни (главно двусрични) и производни думи; определят се части на речта, различаващи се по определен набор от граматични (главно синтактични) и семантични признаци, разглеждат се характерни за някои класове от думи граматични или функционално-семан-

тични категории. По този начин се променят първоначалните възгледи за китайския език като изцяло коренен и граматически аморфен език и се търсят адекватни теоретични подходи за анализ и описание на специфичните граматични явления и езикови механизми, които не попадат в рамките на класическата лингвистика.

Въпреки многобройните научни изследвания върху китайската граматика, редица нейни характеристики и специфични езикови категории все още представляват спорни и неразрешени въпроси. По този повод Н. Н. Коротков отбелязва, че „едва ли има на света друг език, чийто граматически строй да бъде обект на толкова превратни идеи и възгледи“ (Коротков 1968). Независимо от интензивното развитие на лингвистичните изследвания върху китайския език през последните десетилетия, все още остават редица отворени и спорни въпроси, касаещи не само теоретични концепции като определяне на границите на думата, разграничаването между афикси и служебни думи, трактовката в рамките на теорията за частите на речта на синтактичната мултифункционалност на думите в условията на формалната им неизменяемост, проблема с дефинирането на граматичните (словоизменителните) категории при отделните класове от думи, но и процедурни въпроси с приложна стойност, като функционирането на граматичните показатели в условията на изключително широка вариативност, мултифункционалност и факултативност на формите, механизмите на взаимодействие между средствата от различни езикови нива за изразяване на определени езикови категории, които не са формално маркирани или имат ограничено граматично изразяване в китайския език, и т.н.

Целта на настоящото изследване е да представи характеристиките на китайската морфологична система в типологична и диахронна перспектива, да отрази особеностите на китайския език в рамките на утвърдените в общото езикознание структури и категории и едновременно с това да опише с нужното внимание специфичните за китайския език явления и категории именно през призмата на функционирането на китайската езикова система. В разработката се представя проблемът с определяне на лексикално-граматичните класове думи (части на речта) в китай-

ския език, приложимите критерии и диагностични признаци за разграничаване на отделните класове в условията на мултифункционалност и преобладаваща формална неизменяемост на думите, описват се семантичните и граматичните характеристики на отделните класове, техните основни и производни синтактични функции. За всеки клас от думи се разграничават функционално значимите семантични подкласове и групи, отличаващи се по своите граматични свойства. В настоящото изследване специално се описват функционално-семантичните категории *множественост* при съществителните и *аспектуалност-темпоралност* при глаголите, като се систематизират функциите на съответните граматични показатели от основни (реализиращи се в контекстуално независима среда) към производни при тяхното взаимодействие с компоненти от различни езикови нива и под влияние на екстралингвистични, прагматични фактори.

Използваният езиков материал за изследването е събран от следните източници:

- 1) В качеството на основен източник е използван Корпусът на съвременния китайски език¹, разработен от Центъра за китайска лингвистика към Пекиния университет.
- 2) Допълнителен източник на езиков материал е съвременната китайска новела 改写人生² „Да пренапишеш живота си“ от 徐奇峰 (Сю Цифън, 2008).
- 3) В изследването са използвани също така различни по жанр материали, публикувани в официални сайтове на съвременен китайски език.
- 4) Материали и примери от лингвистични изследвания върху китайския език, които са цитирани в текста.

---

¹ Корпусът на съвременния китайски език е достъпен на: http://ccl.pku.edu.cn:8080/ccl_corpus/index.jsp.

² 徐奇峰. 改写人生. 2008 [Електронен ресурс] <http://www.du7.com/html/0/856/326466.html>.